

ΑΝΟΙΧΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Art 29

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΜΙΣΣΑ ΦΑΪΣ

5-6 Μαρτίου 2016 Η ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΑΚΤΩΝ

Η Ελένη Παπαργυρίου, διδάκτορας Φιλολογίας του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης και κριτικός λογοτεχνίας, διάβασε και παρουσιάζει τη συλλογή κριτικών κειμένων της Μάρως Δούκα με τίτλο *Τίποτα δεν χαρίζεται* (θα κυκλοφορήσει στις 10 Μαρτίου από τις εκδόσεις Πατάκη), που κατά αποκλειστικότητα δημοσιεύουμε στο Ανοιχτό Βιβλίο.

► Της **ΕΛΕΝΗΣ ΠΑΠΑΡΓΥΡΙΟΥ**

ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ της Μάρως Δούκα με συγκινούν πιο πολύ αυτά που είναι γραμμένα σε πρώτο πρόσωπο. Με αποπλίζει σε κείμενα όπως *Η αρχαία σκουριά* και *Τα μαύρα λουστρίνια* η δύναμη της αδιαμεσολάβητης φωνής μιας αφηγήτριας που διεκδικεί ταυτότητα και βίωμα. Το πρώτο, χωρίς να συστήνεται ως αυτοβιογραφία, ανασυνθέτει τη διαιλεκτική μιας βιωμένης εποχής πολιτικών αντιθέσεων. Το δεύτερο, ενταγμένο στη σειρά *Η κουζίνα του συγγραφέα*, αφουγκράζεται τις λεπτές βιωματικές διεργασίες που ερέθισαν την περιέργεια για τη γραφή και στη συνέχεια την εδραίωσαν.

Το πρώτο πρόσωπο αναδύεται ως δεσπόζουσα στη συλλογή δοκιμίων της Δούκα *Τίποτα δεν χαρίζεται*, που αναμένεται να κυκλοφορήσει σύντομα. Πρόκειται για κείμενα που γράφτηκαν από το 1993 μέχρι το 2005 παίρνοντας το νήμα εκεί που σταμάτησε ο τόμος *Ο πεζογράφος και το πιθάρι του* (1992, με δοκίμια της δεκαετίας 1981-1991). Κείμενα που ακροβατούν και ελίσσονται «ανάμεσα στο δοκίμιο, το διήγημα, την κατάθεση αγάπης και την ημερολογιακή καταγραφή» (σελ. 9).

Η Δούκα γράφει για τους συγγραφείς που τη σημάδεψαν, τους Αναγνωστάκη, Ρίτσο, Κοτζιά, Τσίρκα, Βασιλικό, Λειβαδίτη, Σολωμό, Ταχτσής, Χατζή, Χειμωνά, Διδώ Σωτηρίου, Παύλο Ζάννα (για το *Ημερολόγιο φυλακής*, απευθυνόμενο στη γυναίκα του Μίνα), Καραγάτση, Γιάννη Κοντό, Ανδρέα Φραγκιά, Γιώργο Ιωάννου, Γεώργιο Βιζυινό. Κοιτά σε αυτούς, για τον Γιάννη Τσαρούχη και τον Μάνο Χατζιδάκι. Με τους περισσότερους έχει σχέση μαθητείας αλλά και συναδελφικής: συγγραφέας διαβάζει συγγραφέα. Το κείμενο για άλλο κείμενο στην αντίληψή της προσφέρεται ως αντίδωρο, ως επιστρεφόμενο. Η φράση του Γιάννη Ρίτσου «Τίποτα δεν χαρίζεται», που προτείνεται ως τίτλος της συλλογής, χρησιμοποιείται με την έννοια ότι η ανάγνωση, όπως όλα τα πράγματα που αξίζουν, θέλει υπομονή και κόπο. Μπορούμε όμως να τη διαβάσουμε και αλλιώς: δανειζόμαστε τα κείμενα, τα κυκλοφορούμε, τα ανακυκλώνουμε και κάποτε τα επιστρέφουμε.

Στη συλλογή ικνυλατούνται οι προσωπικές πεζογραφικές καταβολές της Δούκα. Ανιχνεύονται επίσης οι καταβολές για γενιάς αριστερών συγγραφέων

που βλέπουν τα όρια του κόσμου τους εντός ελληνικών συνόρων, «μακριά και πέρα από ανέξοδους κοσμοπολιτισμούς» (σελ. 51). Όπως και άλλοι σύγχρονοί της, η Δούκα απορρίπτει τη φιλόδοξη πεζογραφία της εμβληματικής, «γραβατωμένης» όπως την ονομάζει, γενιάς του '30. Αν, κατ' εξαίρεση, θαυμάζει τον Καραγάτση, είναι στο πλαίσιο της ικανότητάς του να ψυχογραφεί τις αδυναμίες των ανθρώπων, να αντιλαμβάνεται τις συγκρούσεις και την αμφίδρομη ηθική τους. Λίγη σχέση έχει, μας λέει, η πεζογραφία του Καραγάτση με την «καθαρότητα και την πνευματικότητα των ανθρώπων του Θεοτοκά είτε την κοινωνική και πολιτισμική αγωνία των βασανισμένων του Τερζάκη» (σελ. 231). Κι εδώ η Δούκα ενδεχομένως εντοπίζει μια σοβαρή αδυναμία της πεζογραφικής παραγωγής της γενιάς του '30, την έλλειψη χαρακτήρων που ζωντανεύουν μέσα από τις αντιθέσεις τους.

Πέρα από τις αναγνώσεις που προτείνουν τα δοκίμια της Δούκα, ειδικό ενδιαφέρον έχουν τα εισαγωγικά σημειώματα που τα συνοδεύουν. Εκεί η Δούκα θυμάται τις περιστάσεις και αφορμές που γέννησαν τα δοκίμια, που μπορεί να είναι η γνωριμία και η συναναστροφή με τους συγγραφείς ή μια προσωπική ανά-

γκη. Πολύ περισσότερο, θυμάται πώς ένιωθε όταν τα έγραφε: η θύμηση είναι τις περισσότερες φορές σωματοποιημένη σε αντιδράσεις χαράς και συγκίνησης, δακρύων και πένθους, ντροπής και αμηχανίας, προσωρινής απώλειας μνήμης. Για τη Δούκα το γράψιμο ανασυντίθεται συνεχώς στα υλικά του αναγνώσματος που επενδύεται με συναίσθημα. Διαβάζουμε και ζούμε: στην κριτική της μπορούμε να εντοπίσουμε στοιχεία μιας θεωρίας του συναισθηματος («affect theory»). Η θεωρία αυτή, που την τελευταία δεκαετία αναδεικνύεται και στις λογοτεχνικές σπουδές, εξετάζει, μεταξύ άλλων, την επίδραση των συναισθημάτων στη διαμόρφωση κριτικού λόγου. Αν στην αντίληψη των περισσότερων η κριτική οφείλει να αποβάλλει τον υποκειμενισμό με την έννοια της συναισθηματικής φόρτισης του γράφοντος, η Δούκα επαναποθετεί αυτήν τη φόρτιση στο κέντρο της γραφής. Το κρίνον άτομο συνδέεται με τα κείμενα όχι μέσα από μια αδιάβλητη λογική αλλά μέσα από μια ειδική συναισθηματική κατάσταση που τα φιλτράρει ανάλογα. Στην περίπτωση της, η κατάσταση αυτή είναι η συγκίνηση, ποτέ η εμπάθεια ή η αντιπάθεια. Και τα κείμενα βέβαια, όπως και τα κείμενα περί κειμέ-

νων, διαβάζονται, έπειτα από χρόνια, αλλιώς. Είναι ενδιαφέρον να βλέπει κανείς πώς διαβάσει η Δούκα το 2015 αυτά που έγραφε μια εικοσαετία νωρίτερα.

Αν κάτι με βάζει σε σκέψεις είναι ότι είναι τόσο λίγες οι γυναίκες συγγραφείς που απασχολούν τη Δούκα: κυρίως η Διδώ Σωτηρίου σε αυτόν τον τόμο, η Μέλπω Αξιώτη στο *Ο πεζογράφος και το πιθάρι του*. Η έλλειψη δικαιολογείται. Πριν από τη δική της γενιά ήταν ελάχιστες οι γυναίκες που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του ελληνικού λογοτεχνικού τοπίου. Η γενιά του '70 πολλαπλασίασε τα ονόματα γυναικών που διακρίθηκαν στη συγγραφή, αναδεικνύοντας εκτός από τη Δούκα και την Τζένη Μαστοράκη, τη Ρέα Γαλανάκη, τη Μαργαρίτα Καραπάνου, τη Μαρία Λαϊνά, λίγο νωρίτερα την Κατερίνα Αγγελάκη-Ρουκ, λίγο αργότερα την Ευγενία Φακίνου. Στις δεκαετίες που ακολούθησαν τα ονόματα αυξήθηκαν με γεωμετρική πρόοδο, γεγονός που δείχνει ότι η σοπρά πάντοτε φέρνει καρπούς, περισσότερους καρπούς από όσο περιμένει κανείς, όχι μόνο άμεσα αλλά και έπειτα από δεκαετίες.

Οραία θα είναι, αν κάποτε γυναίκες συγγραφείς γράψουν για τη Δούκα ζώντας τα κείμενά της με την ίδια αγάπη.

Συγκινημένη κριτική

ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ

Τίποτα δεν χαρίζεται

Πατάκης, 2016

Σελ. 344